زمان بۆ مرۆڤ ئاسۆیەکە لە نێوان ئاسمان و زەوییدا

هەندرێن

پێشەکی

کاتێک مرۆڤ بە جووڵە دەکەوێ و بە دوای ماڵنشینێک دەگەڕێ، ئەو جووڵانەوەیە وەک مەیلێکی مرۆڤانە خۆی بەدیار دەخات. مرۆڤ بۆ ئەوەی بوونی بەرجەستە بکاتەوە، لەو مەیلەڕا هەوڵدەدا خۆی بدۆزێتەوە. ئەو ویستە بۆ دەرکەوتن، خۆی لە خۆیدا، لە روح و توانستی مرۆڤدا جێنشینە. ئەمەش مرۆڤ هاندەدا کە لە ژیانی خۆییدا بهزرێت. هزرینیش بزوان و رێکردنە بەرەو بوون. خودی بوون لە رێگای ئەو جووڵانەیەوەیە دەبێتە هزرین. ئەو جوڵانەوەیە، لە سەمتە هێڵەکێیەکەیدا، دەنگ و ئاواز پەرژ دەکاتەوە. ئاکامی پەرژبوونەوەی پرۆسەی ئەو جوڵانەوەیە دەبێتە پەیڤین. پەیڤینیش گفتوگۆکردنە لەگەڵ ئەو دەوروبەرەی کە مرۆڤی تێیدا جێنشینە. لەو دەوروبەرەشدا هەموو چەشنە شتێک هەیە و ئەو شتانەش بۆ مرۆڤ دەبنە دەروازەیەک بۆ بانگهێستنی مرۆڤ.
گشت ئەمانە لەناو زماندا جێنشینن و زمانیش بۆ خۆی ناولێنانی ئەو شتانەیە. بۆیە زمان مرۆڤە، مرۆڤیش زمانە. چونکە ئەوە زمانە کە ژیانی مرۆڤ وێنا دەکا.

لێ لە دیدی خوێندنەوەی هایدگەرەوە خودی زمانە، ئەو پرسیارە ئاوەڵا دەکاتەوە کە چۆن ئێمە خۆمان لە زمان نزیک بکەینەوە؟ زمان چۆن بوونمان بینراو دەکا و بانگمان دەکا؟ دواجار زمان چۆن دەدوێ؟
/رێگای بەرەو زمان"ەوە On the way to languageلێرەوە بە خوێندنەوەی دەقێکی هایدگەر "
هەوڵدەدەم بۆ ئەو پرسیارانە، وێڕای بەرسف و شرۆڤە وتراوەکان، رەهەندێکی تر ئاوەڵا بکەمەوە.
بۆ ئەوەی لەبەر پەرێشانی هایدگەر زمان، سادە نەبێتەوە، هەوڵدەدەم لە بری درێژدادڕی لە وشە، وەک هایدگەر لە کۆتایی کتێبی "نامە لەسەر هومانیزم" دا دەڵێ: : لەو جیهانە سەختەی کە ئێستا لە گۆڕادانە ئەوەی پێویستە: "کەمێک لە فەلسەفەیە، بەڵام وریایەکی زێدەتر لە هزرین؛ کەمترکردەوەی ئەدەب بەڵام زیاتر دەستپێوەگرتن لە پیتەکان"، بە چڕی بدوێم، یان دەست بە وشەوە بگرم.

زایاڵەی بوونایەتی لە بێدەنگی _ زماندا

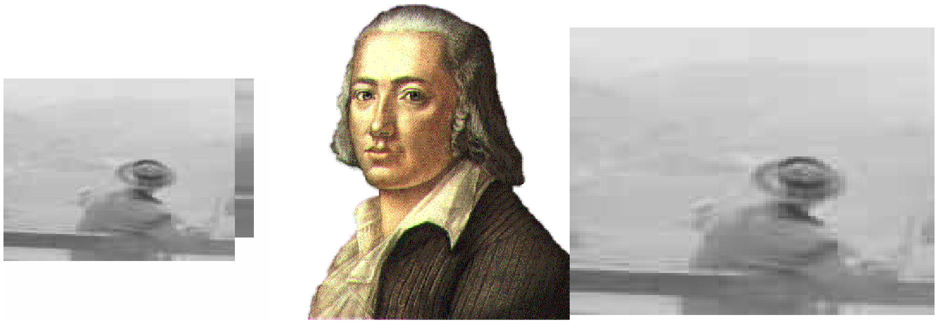

شیعر زمان ختۆکە دەدا و ئەو زەوییە لە ئامێز دەگرێ، هەروەک خۆی لە زەوپرا هاتبێت. بەمەش شیعر زمان بە ئاوەڵایی، بیستراو و بینراو دەهێڵێتەوە. لەوێدا پەیڤە شیعرییەکان دەبنە زمان کە زمان دەتوانێ دوور لە نەوایەکانی لەبەرانبەر خۆیدا، هەست بەخۆی بکا و خۆی ببیستێ. بە

واتای هایدگەریانە: پەیڤ وەک کاکڵەی هەستکردن بەخۆی دەتوانێ لە نێوان زەوی و ئاسماندا یارییەکانی ئاسۆ کراوەتر بکا. ئاسۆ لە رێگای زمانەوە دەتوانێ ئاوەڵا بێتەوە، لەو ئاوەڵا بوونەوەیەدا، شوێنێک بە مرۆڤ دەبەخشێت کە تێیدا بژی. شوێنیش کۆتایی زەوی و سەرەتای ئاسمانە، واتا ماڵی جیهانە.

بۆ ئەوەی زایاڵەی زمان وەک پەیوەندییەک لە نێوان زەوی و جیهان خۆی نیشانبدا، ئەو زایاڵەیە دەمانپێکێ هەتاکوو لەناو ئێمەدا جینشین بێت و لە راگەیاندنەکانی زمانی رۆژانەدا دوورمان دەخاتەوە.
کاتێک زمان بۆ خودی خۆی دەگەڕێتەوە واتا زمان بۆ پایەکەی خۆی دەگەڕێتەوە، کە ئەمەش پایەی بەناوکردن و ئاوەڵاکردنەوەی شتەکانە وەک خۆیان.

هایدگەر لە هەستکردنەوە بە ناخی زەویی هەوڵدەدا پانتایی سروشت: بەرد، درەخت، بۆشایی و ئەو نەوایە وێڵانەی کە پڕن لە دەنگ چڕبکاتەوە. ئەمانە هەمووی، لە روانگەی پرشنگی زمانی هایدگەرەوە، جۆرە خەڵوەتێکە لە سیمای ژیاندا. چونکە بەر لە هەموو شتێک شیعرییەت لە رێگای توانستی بەناوکردنی پەیڤەوە زمان رووندەکاتەوە، ئەو توانستە بەسەر شاعیر و زماندا دادەبارێ و شیعراندنیش ئاستی ئەو توانستی بەناوکردنە پایەدارتر دەکا. بە واتایەکی تر، هایدگەر بەمجۆرە ئەمە شرۆڤە دەکا: "رووخساری سروشتی زمان هەمیشە بۆ ئێمە، تەنانەت لە کۆتایی زمانیشدا بێت خۆی بە بینراوی دەنوێنێت، هەتا ئەو کاتەی کە ئێمە بە شێوەیەکی تەواو خۆمان بەو بیرکردنەوەی کە ئێمە پێشتر لەسەری ئاخاوتن دواوین و ئەوەی کە وتراوە نابەستینەوە." (ڕێگای بەرەو زمان، لاپەڕە 121)
زمان هەڵگری مێژوو، بوونێکە لەو رەچەڵەکە ئاوەڵایەی، کە لە دەستپێکدا شوێنەکەی بە مرۆڤ بەخشی.
لێرەدا هایدگەر دەخوازێ بێژێ کە مرۆڤ تاکە بوونەوەرێکە کە لە سنوورێکدا ئۆقرە ناگرێ. بۆیە دەبێ بە دوای شوێنە راستینەکەی خۆیدا بگەڕێت.
مرۆڤ بە خۆی هەر لەو کاتەی کە دەستیکرد بە ئاخاڤتن و بەکار هێنانی زمان، ئەو شوێنە راستینەی داهێناوە و لەگەڵ خۆیدا هەڵیگرتووە. واتا بە دەربڕینی هایدگەر: "لێرەدا ئەو چەشنە "پەیڤاندن"ە تەنانەت بە سروشتی خۆشی، بە چەشنێکی گەوهەریی/ئێسێنسییە وەک ***داستانە***، لێتێگەیشتن نییە. رەنگە پەیڤاندن بە شێوازی جۆرج تراکل لە نێو رستەکانەوە بەکار هاتبێت. "سەنگی دەستپێوەگرتنی دەربڕین لەو سەرچاوە شینەدا؟ *گەوهەریی بوونایەتی زمان پەیڤاندنە/گوتنە وەک رووحێک لە نیشاندان.* خاسڵەتی ئەو پەیڤاندنە لە هەر هێمایەک کە دەیبینین دروست نەکراوە؛ بەڵکو بنەچەکەی هەموو هێمایەکان بە دیار خستنە، جا ئەو هێمایانەش کە لە نێو هەر جۆرە وڵاتی پاشایەک و بۆ هەر مەبەستێکیش بن دەکرێ هێما بن." ("رێگای بەرەو زمان" لاپەڕە: 123)

شوێن لە ئاخاوتنی مرۆڤ؛ لە زماندا هەیە. لێ زمان بەو پەیڤانەی کە دەوترێن دەنگ بڵاو دەکاتەوە. زمان ئەو وشانە دەبێژێ و بەدیاریان دەخات، بێدەنگییەکان رووتدەکاتەوە. وێجا بێدەنگی روو دەکاتە ئاخاوتن. دەبا لەگەڵ هایدگەردا کۆپلەی هەشتەم لە شیعری هۆڵدرلین بخوێنینەوە:

"زێتر، لە سپێدە و بەردەوامییەک،
چونکە ئێمە ئاخاڤتن بووین و گوێمان لە یەکتر دەبوو
مرۆڤایەتی لەوە فێر بوو؛ لێ هەر بزانە بووین بە گۆرانی."

("رێگای بەرەو زمان"، لەپەڕە:135)

هایدگەر لەمەڕ ئەوە دەبێژێ: "زمان رەچەڵەکی شیعرە واتا ئەوە نەتەوەیە کە بوون دەشیعرێنێ. بە پێچەوانەش ئەوکاتەی شیعری مەزن دەستپێدەکا گەلێک بە شێوازی

زمانەکەی لە مێژوودا بە دیار دەکەوێ. گرێکییەکان بە هۆی هۆمیرۆسەوە ئەو شیعریەتەیان ئەفراند و تاقیکردەوە. زمان وەک داڕانێک لە بوون ژیانی ئەوانی، وەک وێناندنی دەستپێکێک لە بوونایەتی، خەمڵاند و نیشاندا. "گۆرگی شتاینەر، دەروازەیەک بۆ هایدگەر"، لەپەڕە: 72)

شیعراندن ئەو شتانە بینراو دەکا کە لە زمانی رۆژانەدا پەنا دەدرێن، ئەو زمانەی کە خەڵک بۆ دەرپڕینی خۆی وەک کەرەسیەک بەکاری دەهێنێت. وشە لە بەرهەمهێنانی شتەکاندا تواناداره، ئەو توانستەش لە زمانی کەرەسەدا نییە، بە واتای مالارمێ: ئەوە شیعراندنە کە شتەکان بە دیار دەخا، هەروەک ئەوەی بۆ سەرەتای سەرهەڵدانی بگەڕێتەوە. هەروەک ئێمە بۆ یەکەمجار بێت کە ئەو شتەمان ببینێت. ئەم گۆڕانەش بەوە بەند نییە کە شتەکان لەگەڵ وشەدا بە دیار دەکەون، بەڵکو بۆ ئەوەی لە سەرەتاوە توانستی خۆی بدۆزێتەوە، وێجا رێگا بە ئاوەڵا بوون دەدا.
ئەو چەشنە وزەیە لە خەیاڵی ناوەکی شاعیرەوە هەڵناقووڵێ بەڵکو ئەو وزەیە لەو بە دیار خستنە سەرچاوە دەگرێ، کە بەر لەوەی زمان بێدەنگ بێت، زەمینەی بۆ خۆشدەکرێ.
کەواتە مرۆڤ لە رێگای زمانەوە، بۆ پەیڤەکان خۆی ئاوەڵا دەکاتەوە. ئەو پەیڤانەش بوونی مرۆڤن. کاتێک مرۆڤ دەستیکرد بە چێکردنی وشە و زمان هەروا لەرینەوەی بوونیش دەستیپێکرد. واتا، بە دەرپڕینێکی دیکەی چڕتر: کاتێک زمان دەپەیڤێ ئێمەش لە هەمان کاتدا گوێمان لە دەنگی بوون دەبێ. بەمجۆرە گەوهەری مرۆڤ لە زماندا، کە ماڵی خۆیەتی، ئاشکرا دەبێت.
مرۆڤ، بە لای هایدگەرەوە، گوێ بۆ بوونی خۆی رادەدێرێ و بەمەش لەسەر ئەو بوونە وشیار دەبێتەوە. هاوکات مرۆڤ لە ئاخاڤتندا بوونایەتییەکەی دادەمەزرێنێ و ئاوەڵا دەکاتەوە.
لێرەدا ئێمە دەتوانین بڵێین کە زمان مێژووە، هەروا بە پێچەوانەشەوە. چونکە مرۆڤ لە رەچەڵەکی خۆیدا ئاخاڤتنە و لە رێگای ئاخاڤتنیشەوە خۆی بە دیار دەخا. بەمجۆرە مێژوو دەستپێدەکا هاتاکوو لەناو زمانی مرۆڤدا بژی. بە واتای هایدگەر: "چونکە رێگای مێژوو بەرەو زمان دیاریکراوە، ئەمەش هەر تەنیا لە دەستەواژەکانی زمان وەک خۆییدا نییە، بەڵکو زیاتر بە دەستەواژەگەلێک لە هەوڵدان دیاریدەکرێ بۆ ئەوەی پێناسەیەکی مێژوویی لە تەواوی مێژووی فراژانی هەمەکی رووحانییەتی مرۆڤ و هەروا تاکگەرایەتییەکەی پێ ببەخشێ." ("رێگای بەرەو زمان"، لاپەڕە: 118)
وێڕای ئەمەش زمان چاوی بوونە؛ واتا رۆناکی بوونە.

لە روانگەی روانینی هایدگەرەوە بۆ زمان، زمان دەبێتە ماڵێک، ئەمەش واتا بوارێکمان بۆ ئەو بوونە راستینەیە ئاوەڵا دەکاتەوە. بوون ئەفراندنێکە بۆ ئەوەی مرۆڤ بتوانێت مێژوو دامەزرێنێ.
هەر بۆیە وشە، وەک زماناناس پێناسەی دەکا، بریتی نییە لە دەنگ و هێما، بەڵکو وشە بۆ نیشتەجێ بوونی مرۆڤ لەسەر زەوەیدا سەرچاوەیەکی رەهەندییە.
لە گۆشەنیگای دیدی خەمخۆرهانەی هایدگەریانەوە بۆ زمان، زمان دەبێتە رەچەڵەکی شیعراندن، کە جیاوازەکانی نێوان جیهان و شتەکان، ئاوەڵایی و کۆتاییەکان و هەروا لە نێوان حەشاردرا و ئاشکراکراوەکان لە خۆیدا کۆدەکاتەوە. چونکە ئەوە: "لە سروشتی زماندا بۆ ئەوەی دڵنیا بێت، کە خودی زمان لەوێدا تێگەیشتووانە ئەو دڵنیاییەی دەستەبەر کردووە، بەڵام دەستەبەر کردن لە تێگەیشتنی شتێکی ترە لەوەی کە زمان خۆی بێت." ("رێگای بەرەو زمان"، لەپەڕە: 119)
بەمجۆرە خودی زمان ئاوەڵایی و بەرهەڵدانە بۆ ئەوەی مرۆڤ گوێی لە بانگکردن بێت. هاوکاتیش مرۆڤ فێر بێت چۆن لە جیهاندا جێنشین بێ. هایدگەر لە کتێبی "رێگای بەرەو زمان"دا دەبێژێ: "لە دواجاردا ئێمە خۆمان ئەو بوونەوەرەین کە لە بارماندا هەیە بئاخڤین، بۆیە هاوکات خاوەنەکانی دەسەڵاتی ئاخاڤتن، خاوەندارێکی دڵنیا نین." ("رێگای بەرەو زمان"، لاپەڕە: 113-114)
بەمجۆرە دواجار، ئەگەر ئێستا زمان بۆ بوون و مرۆڤ دامەزراندن بێ، کەواتە لە گەوهەری خۆیدا، ئەوە شیعراندنە.
چونکە ئێمە حەز دەکەین لەسەر زمان وەک خۆی بپەیڤین، کەواتە هاوکات ئێمە دەبێ ئەوەمان لە یاد بێ کە مەترسییەک لەسەر ئەو ناودێرکردنەدا هەیە. ئەوە ناودێرکردنە کە شتەکان بە

دیار دەخا و دەدۆزێتەوە، ئەو شتانەی کە بە جولانەوەیەکی دۆستانە بەرەو لای ئێمە دێن، هەتاکوو بێنە ناو بوونی جیهانەوە.
بە واتای هایدگەر، زمان جێنشین بوونە لە جیهان و داهێنانەوەی ئەو جیهانەیە بە چەشنێکی نوێ، چەشنێک کە تەواوی نێوەڕۆکەکەی بە مرۆڤ ببەخشێ.
بۆیە کاتێک زمان ئاستی باڵای توانستی خۆی دەپێکێ ئەوکات ئەو توانستە بۆ ناخی مرۆڤ دەنێرێ و تژی دەکا لە روانینگەل. دوای ئەوە مرۆڤ لەو جیهانەدا، "هەبوونایەتی جیهان" خۆی دەبینێ و لێی تێدەگا.

لێرەدا، لەم شوێنەدا، پەیڤ هێمایەکی رووت نییە، بەڵکو روانین و تێگەیشتنە، چونکە گشت تێگەیشتنێک تەرزێکە لە روانین و بینایی.
لێرەدا دەبینین هایدگەر وزەی ئاوەڵایی زمان لە ناودێرکردنی مەترسی دەبینێت، کە وا لە زمان دەکا بێتە ناو "لۆگۆس/ئاوەز"ەوە.
ئەوەی کە دەئاخڤێ مرۆڤ نییە، بەڵکو ئەوە ئاخاڤتنە، ئەمەش مانای ئەوە نییە کە هایدگەر نکۆڵی لەوە بکا کە ئاخاڤتن موڵکی مرۆڤە. لەمەڕ ئەوە هایدگەر دەبێژێ: "ئاخاڤتن دەئاخڤێ بۆ ئەوەی گشتایەتی خود کۆبکاتەوە، زرینگانەوەیەک بە بێدەنگی ببەخشێ."
ئێمە دەتوانین بڵێین ئەوە مرۆڤە کە کۆکردنەوەی گشتایەتی خودی دایهێناوە. دواجاریش بە دەرپرین هایدگەرییانە، مرۆڤ وەک بوونەوەرێک ئاخێوەرە، کاتێک ئاخاڤتن بێدەنگ بوو؛ واتا بوو بە شیعراندن، زمانیش بۆ ئێمە دەئاخڤێ.

2006-2002
ستۆکهۆلم
handren_u@yahoo.se

سەرچاوەکان:
ژێدەر:, translated by Peter D. Hertz, 1. Martin Heidegger. 1982. "On the way to language" Harper San Francisco.
2.Martun Heidegger. 1996. "Brev om humanismen" , översättning av Daniel Brinbaum och Sven-Olov Wallenstein, Bokförlaget Thales. Stockholm.
."Martin Heidegger -En introduktoin". Lund: Daifalos1994 3. Steiner George.

تێبینی: ئەم وتارەم لە رەچەڵەکدا لە کۆلیژی سۆدەرتۆرن، بەشی فەلسەفە، بۆ کۆرسێکی تایبەت بە بابەتی "شیعرییەتی وەرچەرخان" سەبارەت بە هایدگەر و شیعر، بە زمانی سوێدی پێشکەشکردووە. هەڵبەتە ئەمرۆ لەناو بلاوکراوەکانی کوردیدا، شتگەلێکی زۆر لەمەڕ هایدگەر و شیعرییەت دەبینرێن، بۆیە منیش بە رەوام زانی، پوختیەک لەم وتارە، کە سەرەنجامی دوو مانگ گوێگرتن لە وانەی مامۆستا هایدگەرناسەکان و بەشدار بوون لە سێمینارەکانە، بە زمانی کوردی پێشکەش بکەمەوە.